

לשוב הביתה
מגילת רות של הנפש

הרב חגי לונדין
יצחק לונדין

לשוב הביתה

מגילת רות של הנפש

מגילת רות • פירוש • אקדמות

Hagay & Yitzchak Lundin
Megillat Ruth of the Soul

חגי ויצחק לונדין
מגילת רות של הנפש

עורך אחראי: ראובן ציגלר
עורכת ראשית: אוריה מבורך
עורכת משנה ומגיה: אפרת גרוס
עריכה לשונית: אלעד פייט
עימוד: רינה בן גל
עיצוב עטיפה: שמואל לעסרי

© כל הזכויות שמורות לחגי לונדין, 2024
© כל הזכויות לאקדמות שמורות להוצאת קורן, 2024

ספרי מגיד, הוצאת קורן
ת"ד 4044 ירושלים 9104001
טל': 02-6330530 פקס: 02-6330534

office@korenpub.com
www.korenpub.co.il

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לאחסן
במאגר מידע, לשדר או לקלוט בכל דרך או בכל אמצעי אלקטרוני,
אופטי, מכני, או אחר כל חלק שהוא מן החומר שבספר זה.
שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור
בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מהמוציא לאור.

מסת"ב 2-373-526-965-978 ISBN

נדפס בישראל 2024 Printed in Israel

תוכן העניינים

7	הקדמה – לברוא אורו של משיח
---	----------------------------

מגילת רות

15	רות
----	-----

מגילה של הנפש – רות

27	הדמויות המרכזיות בעלילה
29	פרק א: חטא וחרטה
39	פרק ב: תשובה ותיקון
49	פרק ג: הפנמה ואומץ
57	פרק ד: גאולה ומשיח

אקדמות מילין

67	אקדמות מילין – פירוש
80	אקדמות – פיוט ותרגום
89	הערות

לברוא אורו של משיח

מגילה רוויה

מגילת רות, המגילה המוכרת ביותר לאחר מגילת אסתר, נכתבה על פי המסורת בידי שמואל הנביא.¹ הסיפור הנוגע ללב על נערה זרה, המוצאת בסופו של דבר את מקומה בעולם, והמנהג של רוב הקהילות לקרוא את המגילה בחג השבועות² – העניקו למגילת רות את משמעותה המיוחדת. כדרכם של דברי הנבואה ורוח הקודש, מגילת רות רוויה (רות מלשון רוויה)³ בכמה רובדי הבנה, וכולם מוצאים את מקומם בפסוקי המגילה.

חסד

הרובד המוכר ביותר של פשט המגילה הוא ציר החסד, החורז את הפסוקים, כדברי המדרש: "מגילה זו אין בה טומאה ולא טהרה, ולא איסור ולא היתר, ולמה נכתבה? ללמדך כמה שכר טוב לגומלי חסדים".⁴ המגילה רוויה באזכורים של חסד: החל מהחלטתה של רות שלא לנטוש את נעמי, דרך החסד שגומל בועז עם רות כשהוא פורס עליה את חסותו, וכלה בחסד שגומלת רות עם בועז כשהיא מסכימה להתחתן עימו, כדבריו: "וַיֹּאמֶר בְּרוּכָה אַתְּ לַה' בְּתִי הֵיטֵבָהְךָ חֶסֶדְךָ הָאַחֲרֹן מִן הָרִאשֹׁן לְבִלְתִּי לָכֶת אַחֲרֵי הַבְּחוּרִים אִם דָּל וְאִם עָשִׁיר".⁵

חסד הוא תכונה ישראלית עתיקת יומין: "שלשה סימנים יש באומה זו, ביישנים, רחמנים וגומלי חסדים".⁶ רבי יהודה ליוואי (המהר"ל מפראג), מבאר בספרו נתיבות עולם⁷ שגמילות חסדים זוהי היכולת

לצאת מן האגו האישי ולהתרחב למעגלים רחבים יותר; להיחלץ מן המוגבלות לאי-מוגבלות. במובנים מסוימים, זוהי ההזדמנות שלנו, ברואים סופיים, להידמות לאיין-סופיות האלוהית של הבורא: "מה הוא נקרא חנון אף אתה היה חנון, מה הוא נקרא רחום אף אתה היה רחום".⁸ בהתאם לזאת, אך טבעי שהמגילה, המתארת את תחילת שושלת מלכות בית דוד, תהיה מושתתת על גמילות חסד; ולא במקרה נלמדת מגילת רות סביב החג של נתינת התורה, המוגדרת כ"תחילתה חסד וסופה חסד".⁹

גיור

רובד נוסף החורז את המגילה הוא סיפור גיורה של רות והכנסתה לבית ישראל. רעיון הגרות בישראל מעורר תמיהה: היהדות אינה דת שאפשר לאמץ אלא מציאות חיים. הגדרת "יהודי" אינה תלויה בבחירתו החופשית של האדם אלא מתוקף לידתו לאם יהודייה; כיצד יכול אפוא מי שלא נולד כיהודי להתגייר?

התשובה היא שגר, "אף על גב דאינהו לא הוו בהר סיני – מזלייהו הוו" (אף על פי שגופו לא היה בהר סיני, נשמתו הייתה).¹⁰ רוצה לומר, גרים הם למעשה נשמות יהודיות ש"התגלגלו" לגופות של לא-יהודים, וכעת הם שבים הביתה, למקומם הטבעי. זוהי משמעות המילים: "רות המואבייה... הִשְׁכָּה מִשְׁדֵּי מוֹאָב".¹¹ לכאורה, אין המילה "שבה" מתארת את מצבה לאשורו, הרי היא באה משדה מואב! אלא שנשמתה הייתה מעם ישראל תמיד, אולם "אברה" מאיתנו. זוהי גם הסיבה שבעם ישראל מערימים קשיים רבים על הבאים להתגייר.¹² יש לברר אם הגר העומד מול בית הדין אכן הוא "נשמה יהודית" שנחשפה ושבה או שמא מדובר כאן בגוי, המעוניין להצטרף לעם היהודי ממניע זר, ואזי נכנס הוא לגדר, "קשים גרים לישראל כספחת".¹³ רות היא אבטיפוס לגרת צדק שעמדה במבחן, "וַתֵּרָא (נעמי) כִּי מִתְאַמְצָת הִיא לְלֶכֶת אִתָּהּ – וַתַּחְדֵּל לְדַבֵּר אֵלֶיהָ",¹⁴ כדברי מדרש רבה (א, ו): "זו היא ששבה ודאי משדי מואב. נשמה היא מן הנפשות שעשה אברהם. עתה היא נגאלה משביה

ושבה לשרשה. עתה היא באה לבית לחם יהודה להעשות אֵם למלכות יהודה, וכסאה יהיה נכון עד עולם".¹⁵

גיור רעיונות

יתרה מזאת, "גיור" ביהדות אינו רק גיור של נשמות אלא אף גיור רעיוני. ביציאה למלחמה למשל מלמדת אותנו התורה כי ישנם מצבים שהלוחם נתקל בהם ב"אשת יפת תואר"¹⁶ ומכניסה אל תוך ביתו. במבט ראשון, יש פה תיאור של מציאות שלילית, כנאמר בחז"ל, "לא דיברה תורה אלא כנגד יצר הרע",¹⁷ ו"סופו להיות שונאה ולהוליד ממנה בן סורר ומורה".¹⁸ אולם, האור החיים הקדוש במקום מכאן פסוקים אלו באופן שונה. במלחמות ישראל, הן הממשיות הן התרבותיות, קיימת מציאות שעם ישראל מזהה בין הגויים "נפש קדושה בין הקליפות", נשמה גדולה או רעיון אמוני-ישראלי אשר "נשבר" בין הגויים. במלחמת האמונות והרעות להופעת האידיאל הישראלי בעולם מוצאים אנו לעיתים בין האומות "אשת יפת תואר" – רעיון אמיתי, גרעין אמת הקבור בתוך זוהמה תרבותית. את גרעין האמת הזה אנו "מגיירים", מכניסים לתוך ביתנו. אומנם, כדוגמת הגרים הממשיים, אף הגרות הרעיונית זקוקה לבירור ולזיקוק: "וְגִלְתָּה אֶת רֹאשָׁהּ וְעִשְׂתָּהּ אֶת צַפְרָנֶיהָ וְהִסִּידָהּ אֶת שְׁמֹלֶת שְׂבִיָּהּ מֵעֲלֶיהָ..." אולם "וְאַחֵר כֵּן", בסופו של התהליך, "תָּבוֹא אֵלֶיהָ וּבְעִלְתָּהּ וְהָיְתָה לָּךְ לְאִשָּׁה".¹⁹

על פי זה, מובנים יותר דברי הגמרא במסכת פסחים,²⁰ ש"לא הגלה הקדוש ברוך הוא את ישראל לבין האומות – אלא כדי שיתְּוַסְפוּ עליהם גרים". לכאורה, מאמר תמוה, הלא כמות הגרים שהתווספה לעם ישראל במהלך הגלות שולית, ואין זה מסתבר שמשום כך גלו ישראל מארצם, אלא עניינה של תורת ישראל הוא גיור רעיוני מתמשך של נקודות הטוב הקיימות בעולם (וגם כאן ישנן תפיסות עולם שקשה לנו לעכלן ואלו נפלטות בשלב כלשהו מהגוף הישראלי, וישנן כאלו שנקלטות ונעשות חלק אורגני מבניין התורה²¹).

בין כה וכה, גם בהקשר זה מובן החיבור שבין מגילת רות לחג שבועות, הן מצד ה"גיור" של רעיונות עמוקים וחשיפת שייכותם לתורת

ישראל במתן התורה, הן מצד שהגר הוא כאמור ביטוי למי ש"נשמתו הייתה בהר סיני" וכעת, בקבלו על עצמו בפועל עול תורה ומצוות, הוא "נולד מחדש"²² – בדומה לכך, כל אחד מאיתנו חווה, בכל חג שבועות, מתן תורה מחדש.

לשוב הביתה

בביאור זה למגילה שמנו דגש על ציר נוסף, המופיע בתורת הרמז והסוד, והוא סיפורה של נפש האדם. רות היא ביטוי לכוח חיובי המצוי בנפש, המעוניין לגרום לקדוש ברוך הוא "לרוות"²³ ממנו רוב נחת, אולם כוח זה הלך לאיבוד בארץ זרה, ומעוניין כעת לשוב הביתה אל המקור הטהור. זהו תהליך לא פשוט, הדורש בירורים רבים, וישנם, דוגמת הגואל ה"פלוגי אלמוני"²⁴, שאינם מאמינים בתשובתו של כוח שנטמא ב"ארץ מואב" וממאן לגאול את רות. אולם, מבט שכלי שמעניק עוצמה ("ברעז") פורס, בסופו של דבר, את כנפיו על הנערה ודווקא ממהלך מעין זה צומחת מלכות ישראל.

ה"גיוור" של רות מייצג את המדרגה העליונה של התשובה, זו שאינה מתכחשת לכוחות החול אלא מתעלת אותם לכיוון חיובי. אפשר לרוות רוב נחת גם בהיותנו גרים בעולם הזה, מרובה הפיתויים והסכנות. כמו בספרים הקודמים בסדרה, העיקרון של ראיית הדמויות התנ"כיות כביטוי של כוחות בנפש האדם והאומה – לקוח מכתביו של הרמ"ד (רבי משה דוד) וואלי, אולם במהלך הביאור השתמשתי במפרשים רבים, בעיקר ברש"י; במדרש רבה; בגר"א; במלבי"ם; ובמילון הראיה לרב קלנר; וכן בניתוחים לשוניים, מצלולים ורעיונות נוספים. גם בכך ביקשתי להמשיך את דרכם של חז"ל, שלמדו לא פעם את פירושי המילים דווקא משפות זרות ומרמזים של צלילים אחרים.

מחצדי חקלא

האירועים המרכזיים של מגילת רות מתרחשים בתקופה חקלאית של קציר השעורים והחיטים (סיבה נוספת שהמגילה נקראת בחג השבועות,

לברוא אורו של משיח

חג הקציר והביכורים). הצורך המרכזי שזקוקות לו נעמי ורות הוא לחם הנאפה מחיטים; בועז מתוודע לרות בבואה ללקט שיבולים; בהמשך, נפגשים הם בגורן השעורים וכו'.

גם כאן, מצוי רמז על התהליך העובר על נפש האדם המתקרב לתשובה ולתורה. תלמידי חכמים מכונים בלשון תורת הסוד "מחצדי חקלא" (קוצרי השדה).²⁵ בדומה לשיבולים הצומחות מן הקרקע הטבעית ועוברות עיבוד אנושי כדי להוציא מהן לחם, רעיונותיה הגולמיים של התורה "נקצרים" בידי מחשבתם של תלמידי החכמים והם מוציאים אותם מן הכוח אל הפועל ואופים מהם "לחם" – מזון רוחני המלחים בין שמיים וארץ; גם העיר שבה מתרחשת עלילת המגילה היא "בית לחם".²⁶

אורו של משיח

כאמור, מהלכיה של נפש האדם השבה בתשובה, המגולמים בשיבתה של רות לבית ישראל, מביאים לצמיחת שושלת בית דוד, אשר ממנה ייוולד משיח ה'.

לא במקרה מגיעה רות דווקא ממואב. מכל העמים הנזכרים בתורה, מואב מייצגת אומה שפלה שמקורה מגילוי עריות של לוט ובתו²⁷ ("מואב" – בא מאב). לכאורה, שיא הטומאה, וכיצד אם כן דווקא מכאן יצמח משיח בן דוד?

באחת הפיסקאות הפחות ידועות בכתבי הרב קוק²⁸ מסביר הוא שהטעם העומד ביסוד איסורי חיתון בין קרובי משפחה הוא החשש מהתמקדות האדם באהבה פרטית, שאינה מתרחבת למעגלים נוספים. חיתון עם קרובי משפחה הוא בבחינת חתונה של האדם עם עצמו. לעומת זאת "יסוד התרחבות מושג האהבה לזולתו יכונן מהתאחדות החוגים" – מימוש מושג האהבה מתקיים במלואו בנישואין בין חוגים שונים, ולא במשפחה, כלומר בחיבור של קבוצות שונות, כדברי הפסוק המבטא את העיקרון העומד ביסוד הנישואין, "עַל כֵּן יַעֲזֹב אִישׁ אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ",²⁹ היינו פתיחתו של מעגל חיים חדש.

עם זאת – הפוך על הפוך – דווקא מלכות בית דוד צומחת מגילוי עריות של לוט ובתו, מפני שישנו חשש לטשטוש הזהות הלאומית בעם ישראל. נטיית החסד בתרבות היהודית כה מרכזית עד שהיא עלולה להביא לחיבור עם אומות העולם ללא הבחנה ובלי גבולות. בהתאם לזאת, כדי שתהיה בעם ישראל דאגה והשקעה בייחודו, אנו זקוקים לכוח חיצוני דוגמת גילוי העריות של לוט ובתו (שיא האנוכיות, כאמור), המחזק בעם ישראל את התכונה של אהבת העצמיות הלאומית. וזהו, כדבריו שם, "פליאות נתיבות חכמה" – חלק מהפלא שבדרכי חוכמת ה', המסבב בדיעבד(!) דברים חיוביים ממציאות שלילית.

להודות ולהקים עולה של תשובה

הרעיון שכוחות שליליים, לאחר תיקונם, מצטרפים לאידיאל המשיחי של תיקון העולם – חורז את שושלת בית דוד. בפרשת וישב מתואר סיפור מורכב על יהודה, אבי השבט היהודי, שנכשל בחטא עם כלתו תמר, אולם שב בתשובה והודה "צדקה ממני".³⁰ בזכות כך נולד הילד פרץ (מלשון פריצה), במאורע ש"פרץ דרך" באופן לא צפוי, וממנו כאמור השתלשל המשיח המכונה "איש בן פרצי".³¹ גם דוד המלך, לאחר שהודה בחטאו עם בת שבע, נזכר כמי "שהקים עולה של תשובה".³² נפילות וכישלונות הם חלק בלתי נמנע בעולמו של הקדוש ברוך הוא, אולם היכולת להתגבר, לשוב בתשובה ולהודות על האמת – היא מהותו של העם היהודי ("יהודי" מלשון הודאה³³), והיא הרוקמת את גאולת העולם מתוך הסיבוכים והפיתולים, כדברי המדרש,³⁴ "יוסף היה עסוק בשקו ובתעניתו, ראובן היה עסוק בשקו ותעניתו, ויעקב היה עסוק בשקו ובתעניתו, ויהודה היה עסוק לקח לו אשה – והקדוש ברוך הוא היה עוסק ובורא אורו של מלך המשיח".

ולישרי לב שמחה

חלק מתהליך תשובה עליונה הוא כאמור להשיב כוחות שליליים אל מקורם הטוב. בניגוד למהלך תשובה ראשוני, שרק מתכחש לכוחות

השלילה, השלב הבא בתשובה הוא לתעל כוחות אלו לעבר מציאות חיובית.

בהתקדמותו הרוחנית של האדם הפרטי ושל הציבור ישנם שני שלבים: הראשון שבהם הוא שלב "הכובש", ומשמעו עבודת ה' היונקת את כוחה מגורמים חיצוניים לאדם, כלומר מחייבת את כיבוש הנטיות הטבעיות. אולם השלב השני והמעולה יותר הינו שלב "הישר", ומשמעו עבודת ה' המונעת מגורמים פנימיים באדם, כלומר נובעת מן הנטייה המצפונית והישרות האישיותית המזדהה עם אותם תכנים.³⁵

כל אחת מן הדרגות הללו מאופיינת בעבודה מוסרית שונה. בעת ששרוי האדם במדרגת "הכובש", דהיינו שאינו מזדהה עדיין עם המגמות הרוחניות, ומציית לדבר ה' מתוך היענות לגורם חיצוני, מאופיינת עבודתו המוסרית בכיבוש נטיות חייו הספונטניות, המושכות אותו לכיוונים אחרים, ובדיכוי.

אולם, למרות קדימותו³⁶ והכרחיותו³⁷ של שלב זה, שבו נלחם האדם בצדדים השפלים של אישיותו, מתלווה לדרך "הכובש" חיסרון מהותי; כאשר נמצאת נפש האדם מסוכסכת וקרועה ממלחמות פנימיות כל העת, מתפתחים בה עם הזמן תחושות תסכול, הדחקות ומעצורים נפשיים, וסופו של כל חוב ב"בעל חוב שהוא דוחק"³⁸ – כוחות החיים תובעים לבסוף את שלהם ומתפרצים החוצה בצורה זו או אחרת. הדרך המעולה יותר היא דרך "הישר"³⁹ – המציאות ההרמונית, הנוצרת מתוך הזהדות המוחלטת של האדם עם דבר ה', עד כי נטיות נפשו זורמות באופן טבעי אל עבר הטוב והיושר, ללא מדיניות כובשנית של המעטת הכוחות ודיכויים.⁴⁰ בשלב הכיבוש, עדיין ההרמוניה האישיותית אינה מושלמת והמלחמה המתמדת בנטיות החיים הטבעיות הן בבחינת "אור זרע לצדיק",⁴¹ דהיינו הזרעים לעתיד מוטמנים בקרקע ללא תחושת הזהדות עכשווית. ואולם, בשלב הבא הרי "הזרעים בְּדַמְעָה – בְּרִנָּה יִקְצְרוּ",⁴² כאשר מגיעים לשלב הישר, להזהדות פנימית עם התוכן הערכי – אין עוד מעצור לכוחות הנפש המביא לעצב, אלא "וּלְיִשְׁרֵי לֵב שְׂמֵחָה",⁴³ זרימה נפשית־הרמונית ללא מחסומים.⁴⁴

מגילת רות, שעניינה על פי ביאורנו הוא לתאר את מסעם של כוחות הטומאה אל עבר הקדושה, מלמדת אותנו על מדרגת הישרות, ולכן צומחת ממנה מלכות המשיח מזרע בית דוד. מדרגתו של דוד המלך היא מדרגת הישר⁴⁵ ותפקידה של מלכות בית דוד יהיה לא רק להילחם בכוחות החול אלא לחברם אל הקודש. בחג שבועות אנו קוראים את מגילת רות וחווים מתן תורה משיחי, שבו מוצא כל כוח את מקומו הראוי לו בשדה אשר בירכו ה'.

בעל מלחמות, זורע צדקות, מצמיח ישועות

חלקו של הביאור נכתב בזמן המלחמה שפרצה בשמחת תורה תשפ"ה, אחת מן המלחמות הקשות והמדממות בתולדות מדינת ישראל. בשעת כתיבת שורות אלו, קשה לדעת מה יהיו מלוא השלכותיה של המלחמה, אולם מקובלנו שה' הוא "בעל מלחמות, זורע צדקות, מצמיח ישועות" – המלחמות המטלטלות את עולמנו מסבכות בסופו של דבר צדקות וישועות כחלק מתהליך הגאולה. מתוך נהרות של דם וכאב, התעורר עם ישראל מתרדמה שהיה שרוי בה, הורה על האמת והשיב מלחמה שערה, ועוד רבות יסופר בתולדות האומה. בימים חשוכים של דאגה ושכול, המסע המפותל בעקבותיה של רות – שמצמיח בסופו של דבר את אור המשיח – יכול להעניק מעט נחמה.

ברכת אב

בשמחת אב גדולה אציין, שספר זה הוא עבודה משותפת עם בני הבכור יצחק-דניאל הי"ו, שלמרות גילו הצעיר כתב את הטיוטה הראשונית לביאור ואת מרבית המקורות. אתפלל שחיבור זה ישמש, בעזרת השם, פתח ליצירות תורניות נוספות. ישוטטו רבים ותרבה הדעת.

חגי לונדין

שדרות, אייר תשפ"ד

מגילת רות של הנפש

פרק א

חטא וחרטה

”צִמָּאָה לְךָ נַפְשִׁי כִּמָּה לְךָ בִּשְׂרֵי בְּאֶרֶץ צִיָּה וְעֵיף בְּלִי מַיִם”¹

לעיתים מוצא האדם את עצמו שקוע ב"גלות" בארץ רחוקה, מתבוסס בתאוותיו ורחוק יותר מתמיד מ"הבית", ממקור הנעימות והטוב. במהלך תקופה זו ישנם חלקים בנפשו שמפנים לו עורף ואובדים לנצח. אכן, ישנם כוחות חול – שכעת מצויים בבלבול, אולם נותרו מלאי רצון פנימי לרוויה רוחנית. בעת שמתעורר האדם לשוב בתשובה מחטאיו, אותן שאריות מהגלות מתלוות עימו וכעת לפניו דרך ארוכה לתקנן ולהשיבן למצב המקורי.

(א) וַיְהִי בַיָּמֵי שֹׁפֶט הַשְּׁפֹטִים וַיְהִי רָעַב בָּאָרֶץ וַיֵּלֶךְ אִישׁ מִבֵּית לֶחֶם יְהוּדָה לְגוֹר בְּשָׂדֵי מוֹאָב הוּא וְאִשְׁתּוֹ וּשְׁנֵי בָנָיו:

המגילה נפתחת במצב כאוטי. ימים שבהם "אין מלך בישראל איש הישר בעיניו יעשה"². האישיות האגואיסטית המעוניינת לשלוט ("אלי-מלך") חשה עצובה, מרירה ולא מסופקת ("ויהי" – וי, הי, לשון צער³). ממילא, נוצרת בנפש תחושת רעב פנימית והתאוות פורצות ללא גבול. למרות הלחם והצרכים הבסיסיים שיש לאדם ("בית לחם"), הוא מרגיש שדבר אינו משביע אותו,⁴ וגולה מהמצב הראוי, שבו אמור הוא להודות ("יהודה"⁵) לאלוהיו ולשמוח בחלקו – אל מחוץ לארצו, לשדה מואב – למרחב נוצץ, תאוותני ופרוץ.⁶ גם ההרגשה הטהורה והנעימה ("נעמי") אינה מצליחה לעמוד בפני שטף היצרים וגולה עם בניה בעקבות השאפתנות ה"אלימלכית".

(ב) וְשֵׁם הָאִישׁ אֱלִימֶלֶךְ וְשֵׁם אִשְׁתּוֹ נַעֲמִי וְשֵׁם שְׁנֵי בָנָיו מַחְלֹן וְכַלְיוֹן אֶפְרָתִים מִבֵּית לֶחֶם יְהוּדָה וַיָּבֹאוּ שְׂדֵי מוֹאָב וַיְהִיו שָׁם:

כעת, מגלה לנו המגילה מה השורש של כל ההידרדרות: שם האיש, דהיינו מהותו הפנימית,⁷ הוא "אלימלך". הצד האגואיסטי השתלטני, המשוכנע שכל המלכויות בעולם צריכות להגיע אליו, הוא המנוע שדוחף את כל הירידה הזאת. עם זאת, גם בעומק ההתפרקות נותר לאדם הזיכרון העמום של הנועם והטוב ("נעמי"). אולם, במצב הנוכחי, כשהצד האגואיסטי הוא השולט, התוצאות הטבעיות הן רק מחלה וכליה; חיים רקובים ושרופים. האישיות כולה נודדת מנקודת האמת וההרמוניה אל הצדדים החיצוניים והרדודים, ועם הזמן מכה שם שורשים ושוקעת בעומק הסיאוב ("ויבואו... ויהיו שם").

(ג) וַיָּמָת אֱלִימֶלֶךְ אִישׁ נַעֲמִי וַתִּשְׁאָר הִיא וּשְׁנֵי בָנֶיהָ:

"צדיק אוכל לשבע נפשו ובטן רשעים תחסר".⁸ המרדף אחר עושר, כבוד ותאוות הוא איך-סופי וממצה את עצמו בשלב מסוים. הדחף היצרי החזק נחלש ו"מת" בסופו של דבר, והאדם נשאר קירח מכאן

ומכאן. מצד אחד, החשק למלוך ו"לכבוש את העולם" מתמוסס ונעלם, ומצד שני, לחזור אל הנועם ואל השלמות הפנימית הוא אינו יכול; היצרים ממשיכים להם מכוח האינרציה, והאדם נשאר בגלותו.

(ד) וַיֵּשְׂאוּ לָהֶם נָשִׁים מֵאֲבִיּוֹת שֵׁם הָאֶחָת עֲרָפָה וְשֵׁם הַשֵּׁנִית רֹת וַיָּשְׁבוּ שֵׁם בְּעֶשֶׂר שָׁנִים:

בנפש אין ואקום.⁹ כשהאדם מחליט (במודע או שלא במודע) להישאר בחוץ לארץ, מחוץ למקומו הטבעי – הולך הוא ומידרדר. אותן תוצאות חולות קונות להן שביתה בנפש ורוכשות לעצמן עוד ועוד טומאה וחיצוניות. "רכישות" שליליות אלו מתחלקות לשניים: חוויות חול טמאות ופראיות לגמרי, גסות ומקובעות ("עורפה" – עורף, הצד האחורי של הפנים, הטמא והעקשן¹⁰), וחוויות חול שאכן התלכלכו בטומאה, אולם יש בהן גם צימאון לתשובה ולרוויה ("רות") שעדיין לא בא על סיפוקו. כל החוויות הללו מסיטות את האדם ממהותו ומהפנימיות שלו. כך עוברת לה הנפש במצב פגום זה מחזור חיים שלם ("עשר שנים"¹¹).

(ה) וַיָּמָתוּ גַם שְׁנֵיהֶם מִחֻלּוֹן וְכִלְיוֹן וַתֵּשֶׂאֶר הָאִשָּׁה מִשְׁנֵי יְלָדֶיהָ וּמֵאִישָׁהּ: בשלב הבא, גם ההתמדר (אינרציה), המלא חולי וכיליון – נחלש, וכל האשליות וקסמי השווא נגזזים. האדם נשאר "מת" – מרוקן לגמרי, חלול מכל משמעות וכיוון בחייו. הוא כבר התרגש מכל חוויה, מילא כל תאוה, טייל בכל פינה ואכל בכל מסעדה. ומה הלאה?!

(ו) וַתָּקֶם הָיָא וְכִלְתִּיהָ וַתֵּשֶׁב מִשְׁדֵּי מוֹאָב כִּי שָׁמְעָה בַּשָּׂדֶה מוֹאָב כִּי פָקַד ה' אֶת עַמּוֹ לְתֵת לָהֶם לָחֶם:

שבורה ומובסת קמה הנפש עם כל חוויותיה וכל כוחותיה שאספה במהלך הזמן ("כלותיה"), ומתחילה בתהליך ארוך של שיבה הביתה; אל המקור ואל השורש. רק כעת, התפנתה לשמוע את הקול הפנימי,

הרחוק והעמום, שקרא אליה ופקד עליה כל העת להכיר שיש תקווה מעבר לחיי ההווה ("יהוה"); יש משהו מעבר לחומרות ולגסות. אכן, בבית לא מצפה לה עושר חומרי או סעודות גדולות, רק לחם, אבל הוא אמיתי ומדויק, כזה שמלחים בין הנשמה לבין הגוף; לחם שמיימי.

(ז) וַתֵּצֵא מִן הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הָיְתָה שָׁמָּה וּשְׁתֵּי כִלְתֶּיהָ עִמָּה וּתְלַכְנָה בַּדֶּרֶךְ לָשׁוּב אֶל אֶרֶץ יְהוּדָה:

סוף-סוף מתנערת הנפש מהמקום הנמוך שהייתה שקועה בתוכו, ומתחילה היא בדרך הארוכה לשוב הביתה, אל הארץ שבה מודים לקדוש ברוך הוא ("יהודה").

(ח) וַתֹּאמֶר נַעֲמִי לְשְׁתֵּי כִלְתֶּיהָ לִכְנֹה שְׂבָנָה אִשָּׁה לְבֵית אִמָּה יַעֲשֶׂה ה' עִמָּכֶם חֶסֶד כָּאֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם עִם הַמֵּתִים וְעַמְדִּי:

הצד הפנימי והנעים מבין, שכדי שתוכל הנפש לחזור אל מקומה צריכה היא לוותר על החלקים הגסים שצמחו בה. צד זה מבקש להתנתק מהם ולפתוח דף חדש. עם זאת, אין הצד הזה שוכח את התקופה שהיו בה לאותם חלקים מקום ותפקיד, הם היו נדבך משמעותי ("חסד") בעולמה של הנפש. על כן הוא מקווה שבעתיד יוכלו גם חלקים אלו להשתלב נכון באישיותו ויגבירו אור וחסד אפילו "עם המתים" (ולא בצורה אנוכית וירודה כפי המצב כעת), והוא מתפלל על כך.

(ט) יֵתֵן ה' לָכֶם וּמִצָּאֶן מְנוּחָה אִשָּׁה בֵּית אִישָׁה וּתִשְׁקַל לָהֶן וּתִשְׁאָנָה קוֹלָן וּתְבָכֶינָה:

בתקווה שימצאו את תיקונם העתידי במציאות שמעבר לחיי ההווה ("יהוה"), מנסה הנפש להיפרד מצרדיה הגסים, אך היא מגלה שאין זה פשוט כל כך. הניתוק קשה מאוד, ובכי וכאב נשמעים בכל חלקי הנפש.¹²

(י) וְתֹאמַרְנָה לָּהּ כִּי אֶתְךָ נָשׁוּב לְעַמֶּךָ:

כמעט בלתי אפשרי לאדם להתנתק באחת מחלקים כה מהותיים ששלטו זמן רב בנפשו, לכן הוא משלה את עצמו, בתחבולות שונות, כי יוכל לשוב עם כל תאוותיו – כפי שהן – וכי הן לא תפרענה לו לחיי מהות ולטהרה.

(יא) וְתֹאמַר נַעֲמִי שְׁבִנָּה בְּנֵתִי לָמָּה תִּלְכְּנָה עִמִּי הָעוֹד לִי בָנִים בְּמַעֲיָהוּ לָכֵם לְאִנָּשִׁים:

אך הצד הפנימי לא מתבלבל, הוא מתריע שבשלב הנוכחי החלקים הללו רק יפריעו ויסיטו את האדם מתיקון המעוות. טרם הגענו למצב שיש לאישיות תולדות חדשות, טהורות וחזקות שתוכלנה להתמודד עם כל הצדדים הנמוכים ולרתום אותם אל "אנשים" – אל אישיות שלמה וטובה.

(יב) שְׁבִנָּה בְּנֵתִי לָכֵן כִּי זָקַנְתִּי מִהֵיֹוֹת לְאִישׁ כִּי אִמְרַתִּי יֵשׁ לִי תְקוּהָ גַם הָיִיתִי הַלֵּילָה לְאִישׁ וְגַם יָלַדְתִּי בָּנִים:

הנפש מצויה בייאוש מוחלט מן האפשרות לתשובה: "גם אם ארצה להתחבר מחדש לאישיותי האמיתית", חושבת לעצמה הנפש, "אין לי תקווה". המחשבה שאפשר להשתקם מן החטא ולהוליד "בנים" חדשים, נדמית רחוקה מתמיד.

(יג) הֲלֵהֶן תִּשְׁפָּרְנָה עַד אֲשֶׁר יַגְדִּלוּ הֲלֵהֶן תַּעֲנֶנָּה לְבִלְתִּי הֵיֹוֹת לְאִישׁ אֶל בְּנֵתִי כִּי מֵרֵ לִי מְאֹד מָכַס כִּי יֵצֵאָה בִּי יָד ה':

הנפש חוששת שגם אם תצליח לאסוף את עצמה ולהוליד כוחות חדשים, הרי האפשרות שהצדדים הגסים ימחינו בהקפאה ("עגינות") ולא ישפיעו בינתיים לדעה – אינה מתקבלת על הדעת. פנימיות האדם סבלה די מאותם כוחות גסים ("מר לי מאוד מכס"), וכעת, כשהנפש כולה מתחילה לחוש ולרצות בגלוי ("יד יי־הוה"¹³) את הטהרה ואת הנועם – אין מנוס אלא להיפרד.

(יד) וַתִּשְׁנֶה קוֹלָן וַתִּבְכֶּינָה עוֹד וַתִּשְׁק עֲרָפָה לַחֲמוֹתָהּ וְרוֹת דְּבָקָה בָּהּ: התהליך כואב מאוד, ולאחר תקופה מרירה מצליח האדם להתנקות מהחוויות הגסות והעקשניות ביותר ולהתנתק מהן, מאותן אלו שלא אפשרו עד כה שום התעלות ותשובה. אולם, גם לאחר המאמץ האדיר הזה, נותרות חוויות חול רבות מהגלגול הקודם, גם אם אינן מושחתות דוגמת הראשונות, והן נדבקות בנפש ואינן נפרדות ממנה בקלות.

(טו) וַתֹּאמֶר הִנֵּה שָׁבָה יְבִמְתְּךָ אֶל עַמָּהּ וְאֵל אֱלֹהֶיהָ שׁוֹבִי אַחֲרַי יְבִמְתְּךָ: העניין צריך זהירות רבה. מי אמר שכוחות החול ה"רוותיים", המצויים בקרבה צמודה ("יבמתך") אל הכוחות "העורפיים" – אינם עלולים להפריע גם הם בתהליך התיקון, בטווח הקצר או הארוך? אולי כשם שהתנתקה – התנתקה כבר הנפש מצרדיה היותר גסים, צריכה היא להתנתק גם מהם?

(טז) וַתֹּאמֶר רות אֶל תַּפְגִּעִי בִּי לְעֻזְבֶּךָ לָשׁוּב מֵאַחֲרֶיךָ כִּי אֵל אֲשֶׁר תִּלְכִּי אֵלַי וּבְאִשְׁרֵי תִלְכִּי אֵלַי עִמִּי וְאֱלֹהֶיךָ אֱלֹהֵי: כדי שהנפש לא תצטרך לעזוב מאחוריה כוחות חול אלו, היא צריכה להעביר את כל רצונותיה, רגשותיה ומחשבותיה מן העבר תהליך של בחינה ו"גיר" ארוך,¹⁴ כזה שיבחן אם הם מתאימים לאישיות המתקנת ההולכת ונבנית. הבחינה מתרחשת בכמה מעגלים, נפה אחרי נפה: במעגל הראשון צריך לבחון קודם כול, האם כוחות אלו מתחברים לתהליך ההשתנות הכללי של הנפש, מוכנים לתנועה ולהתעלות ("הליכה"), או שהם נותרים מאחור ו"תוקעים" את הנפש בהרגלים מגונים? במעגל השני מתברר, האם גם במצבים נסתרים, כשההכרה והתודעה הגלויה לא פועלות ("לינה"), כוחות אלו משפיעים לחיוב, שמא יש להם השפעות סמויות לרעה שאינן גלויות במבט ראשון? במעגל השלישי יש לבדוק, האם כל אותם דעות, רגשות ורצונות עולים בקנה אחד עם החוויה הפשוטה הבריאה

של "דרך ארץ שקדמה לתורה", כמו אהבת המשפחה והלאום והזדהות עימם ("עמך")? ובמעגל הרביעי ייבחן, האם הם מתואמים עם המבט הרוחני, השלם והמקיף ("אלוהים")?

(יז) בַּאֲשֶׁר תַּמּוּתֵי אַמּוּת וְשֵׁם אֶקְבֵּר כֹּה יַעֲשֶׂה ה' לִי וְכֹה יוֹסִיף כִּי הַמּוֹת יִפְרִיד בֵּינִי וּבֵינָךְ:

הבחינה האחרונה שיש לבחון היא האם כוחות הנפש הללו יעמדו גם במבחן ה"מוות"? כלומר, אם אדם מוכן להתגייר אף אם יעלה לו הדבר בחייו, הן במשמעות הפיזית הן במשמעות הנפשית. המוכנות "לקבור" תאוות, חלומות ושאיפות אינה דבר של מה בכך. לאחר שחלקי הנפש הללו עוברים את כל חמשת המבחנים, מתברר שהם אכן טהורים ושייכים לסדר הבריא של הנפש. אדרבה, הם יכולים רק "לעשות" ו"להוסיף" עוד ועוד עד ש"המוות" יפריד בינינו לבין החיים בעולם הזה.

(יח) וַתֵּרָא כִּי מִתְאַמָּצֶת הִיא לָלֶכֶת אֵתָהּ וַתַּחְדֹּל לְדַבֵּר אֵלֶיהָ:
לאחר שהאדם ערך חשבון נפש עמוק והתאמץ לברר את כל כוחותיו וללכת בדרך הישר, אפשר לחדול מעט מדרך הכובש ולהמשיך בדרך התשובה וההתקדמות.

(יט) וַתִּלְכְּנָה שְׁתֵּיהֶם עַד בּוֹאֲנָהּ בֵּית לָחֶם וַיְהִי כִּבּוֹאָנָהּ בֵּית לָחֶם וַתֵּהָם כָּל הָעִיר עֲלֶיהָ וַתֹּאמְרָנָה הִזֹּאת נַעֲמִי:
הנפש הולכת ושבה אל עולמה הפנימי, אולם הדברים אינם פשוטים כל כך. מהומה פנימית מתחוללת בכלל האישיות ("העיר"), וככל שהאדם מתחבר לעצמו, הולך ונחשף לו עד כמה חסר הוא, כמה יש עוד לתקן.¹⁵ האדם נזכר בנועם ובטהרה המקוריים, ומתחלחל לגלות כמה התרחק מהם.

(כ) וַתֹּאמֶר אֵלֵיהֶן אֵל תִּקְרָאנָה לִי נַעֲמִי קָרְאֵן לִי מָרָא כִּי הִמָּד שְׂדִי לִי מְאֹד:

במקום בנועם, הנפש מתמלאת בשלב הראשון במרירות. מידת הדין והאמת (המתבטאת בשם "שדי" ¹⁶) מכאיבה לאדם וממרקת אותו בייסורים פנימיים.

(כא) אֲנִי מְלֹאָה הִלַּכְתִּי וְרִיקָם הֵשִׁיבֵנִי ה' לָמָּה תִּקְרָאנָה לִי נַעֲמִי וְהִי עָנָה בִּי וְשְׂדִי הִדַּע לִי:

הנפש נזכרת איך בעבר הייתה מלאה ומאושרת, וכעת היא חוזרת ריקנית ועצובה. קול הטוב והרחמים ("יִי-הִוֵּה" ¹⁷) קורא בה ודוחף אותה לשוב מאהבה; ובמקביל, קול המשפט והדין ("שדי") גורם לאדם לחוש ב"רע", בסטייתו מדרך הטוב, ותובע לתקן את שקלול.

(כב) וַתֵּשֶׁב נַעֲמִי וְרוּת הַמּוֹאֲבִיָּה כָּל־יְמֵיהָ עִמָּה הַשָּׁבָה מִשְׂדֵּי מוֹאָב וְהִמָּה בָּאוּ בֵּית לָחֶם בְּתַחֲלִית קִצִּיר שְׁעָרִים:

אולם למרות הצער, מתברר דבר מופלא: כאשר שבה הנפש משדות הטומאה והחיצוניות אל הנועם הפנימי, מתגלה לה לפתע שכל אותם כוחות, חוויות ורגשות שהצטברו כל אותו הזמן – שאכן נטמאו, אולם נותרו כל העת ברצון לרוויה רוחנית ("רות") – שייכים ביסודם אל ההלחמה ("בית לחם") של הנשמה לגוף. התחושה אינה של ניכור אלא של שיבה הביתה ("השבה משדי מואב"). זהו טבעה העמוק של האישיות.

עם זאת, הנפש רק ב"תחילת קציר שעורים". רק התחילה לנכש את כל הכוחות הבהמיים והשפלים שצמחו פרא ("קציר שעורים" ¹⁸) ולתקן אותם. עוד חזון למועד.

הַתְּשׁוּבָה, הִיא בָּאָה
וְעַל פִּתְחֵי עוֹמֶדֶת
דּוֹפְקֶת הִיא עַל דַּלְתִּי
וְהִנְנִי חֹשׁ לִפְתּוֹחַ לְפָנֶיהָ
לְרוּחָהּ אֶת שַׁעְרֵי לִבִּי
אָנָּה ה' הוֹשִׁיעָה נָּא¹⁹

